

*Tanulmányok a tibeti és mongol
buddhizmus köréből*

SZERB JÁNOS-EMLÉKKÖTET

Kötetszerkesztő: Szilágyi Zsolt

 L'Harmattan

Budapest, 2011

Teleki Krisztina
A DAMBADARJĀ KOLOSTOR

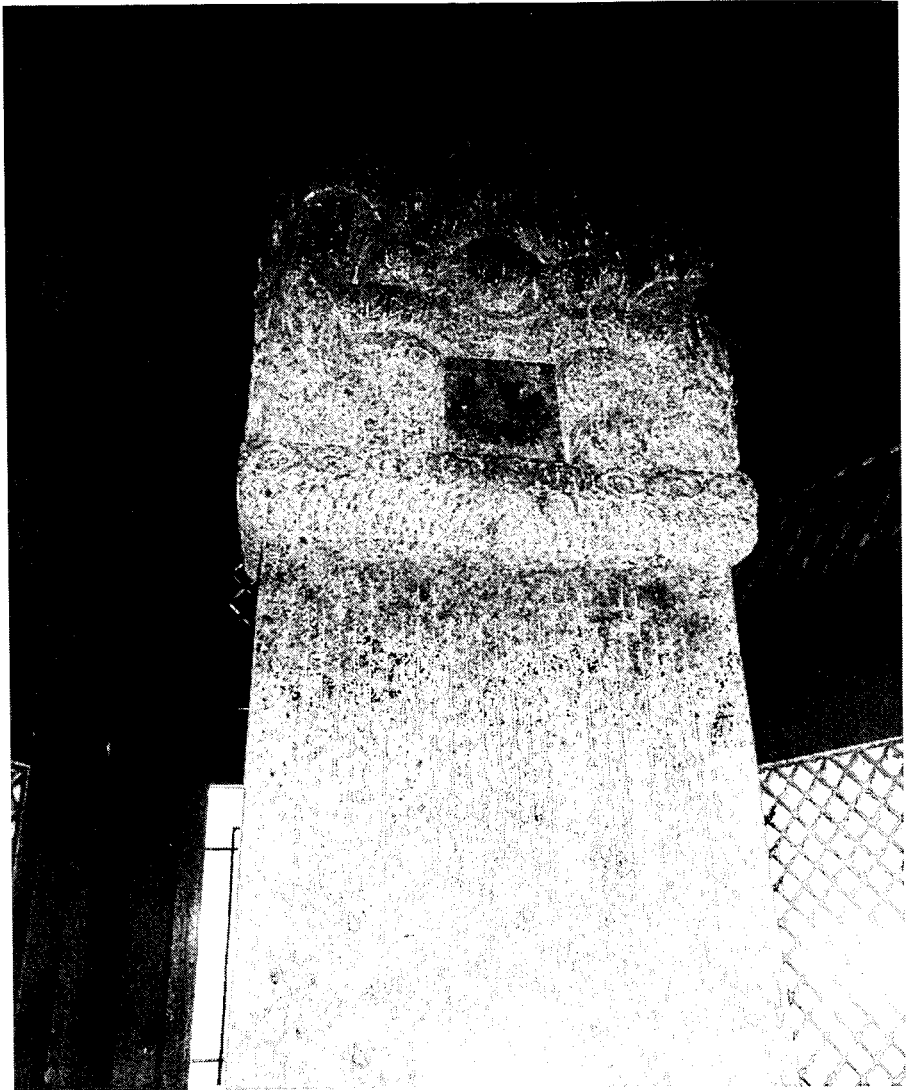
A mongol főváros központjától nyolc kilométerre fekvő Dambadarjā kolostor és jurtanegyed (röviden Damba, GPS: N 47°58.953', E 106°56.263') a városból két úton közelíthető meg: a Doloon buudal ('Hét megálló') és a Dar' ex (Tārā) irányából. A fallal körülvett kolostor egy domb előterében fekszik, melyet három, fehér kövekből kirakott tibeti mantra díszít. A kolostor szerzetesi közössége nemrég sztúpát emeltetett a domboldalban, melyen egy magánszemély apró ereklyetornya, valamint számos kisebb-nagyobb áldozati kőhalom (*owō*) áll. A környék teljesen beépült, bár a kolostor melletti széles utak, s az azt keresztező utcák körbekerített telkeikkel még mindig őrzik a kolostor hajdani lakónegyedeinek képét. A kolostor több épülete túlélte az 1937-38-as rombolást, és működése a rendszerváltás után újraindult. Noha a környékbeliek nap mint nap átjárnak a kolostor széles udvarán, többségük semmit sem tud annak történetéről, és öreg helybéliet sem találni, aki a múltból mesélhetne. A Mongol Nemzeti Levéltár gyűjteménye azonban rejt néhány szöveget, mely az ifjú szerzetesek segítségére lehet a régi hagyomány feltámasztásában.¹

A kolostor alapítása és épületei

A Tant Felvirágoztató, tibeti nevén Dambadarjā, Dambadarjālin, Danbadarjālin (tib. *bstan-pa dar-rgyas gling*), mongol nevén Šašnīg badrūlagč vagy Šajnīg badrūlagč xīd (mong. Šasin-i/Šajin-i badarayuluyči keyid) a sárgasüveges rend egyik legrégebbi kolostora Mongóliában. Építését a 2. *boqd* vagy *jewcündamba xutaqt* (tib. *rje-btsun dam-pa*, 1724-1757) emlékére a mandzsu Qianlong császár (1735–1796) rendelte el 1759-ben, uralmának 24. esztendejében, melynek a kolostor udvarán álló két sztélé állít emléket mongol, tibeti, mandzsu és kínai nyelven.² Dajaw sze-

¹ A Mongol Nemzeti Levéltárban (*Mongol Ulsin Ündesni Töw Arxiw*) végzett öt hónapos kutatást Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj (2005) tette lehetővé a szerző számára.

² A sztélék eredeti tibeti és mongol szövegét a Mongol Nemzeti Levéltár őrzi (M-130/1. *Šašnīg badrūlagč xīd-in gerelt xōšōm bičgin ex xūlga* (mongol töwd xelēr). [A Tant Felvirágoztató kolostor két emlékoszlopának eredeti szövege mongol és tibeti nyelven], 1765.), másolatban a kolostornak is megvan, valamint Pozdneyev (Pozdneyev, A. M.: *Mongolia and the Mongols*. Edited by Krueger, J. R., translated by Shaw, J. R. and Plank, D., Bloomington, Indiana

1. kép. A sztélé mongol felirata: A Belxīn gol és a Selbe gol keleti ágának összefolyásánál 1761–1765 között felépült kolostor építési munkálatait a császári kincstár fedezte.

University 1971, pp. 389-391.), és Dājaw publikálta (Dājaw, B.: *Mongolín uran barilgīn tūx.* Ulānbātar 2006, pp. 124-126. [A mongol építészet története]). Hasonló sztéléket fedezhetünk fel a Selenge megyei Amarbaysgalant kolostornál, mely 1727-1736 között épült az 1. bogd, vagy *jewcūndamba xutagt*, Öndör gegēn Janajazar (1635-1723) emlékére. Az Amarbaysgalant kolostor építészeti stílusa, szentélyeinek elhelyezkedése sok hasonlóságot mutat a Dambadarjával.

rint (pp. 122-125.) a kolostor vidéke eredetileg Tüšēt xan aimag Darxan čin wangīn xošū területéhez tartozott, mely a 2. *bogd* szülőföldje volt.³ Čin wan Sanjaidorjot bízták meg a kolostor építésével, aki *Jorigt wan* Danjandorj (?-1736) legidősebb fiaként a Jorigt wangīn xošū ura lett. Dājaw szerint 1762-ben Ix Xürē, a mongol főváros azért költözött a Selbe folyó partjára, a Dambadarjától északra, hogy a kolostoron dolgozó építészek, szobrászok és szentképfestők a közelben legyenek. A szerzetesek többsége Jorigt wangīn xošúból és a környező területekről, Sūjigt gūnī xošúból és Bišrelt gūnī xošúból költözött ide, melyek élén Sanjaidorj két öccse (*Bišrelt gūn* és *Sūjigt gūn*) állt. A kolostort Sanjaidorj nevezte el Dambadarjalinak. Sanjaidorj halála után fia, *Jorigt wan* Yündendorj (1779-1828) lett a terület ura.

Pozdneyev 1892. október 29-én látogatott el a kolostorba, hogy a sztéléket tanulmányozza. Leírása szerint (pp. 387-388.) a kolostort a 2. *bogd* tiszteletére építették 1765-ben. 1774-ben először a 3. *bogd* (1758-1773) ereklyéit helyezték el itt. A kolostor nyugati oldalán ekkor jött létre az első lámanegyed (*aimag*), melynek lámái szertartásokat tartottak a 3. *bogd* emlékére. 1775-ben a kolostor kikerült a mandzsu kincstár alól és egyike lett a *bogd* közvetlen irányítása alá tartozó kolostoroknak, melyeket *ix šaw'* kolostoroknak nevezünk. 1778-ban, amikor a 2. *bogd* ereklyéit ide költöztették, fölé ereklyetornyot emeltek, és létrejött a második lámanegyed. 1892-ben, Pozdneyev látogatásakor négy lámanegyed vette körül a kolostort. A mongol szerzők a sztúpák építésének idejében nem értenek egyet. Oyünbileg szerint⁴ 1774-ben a 2. *bogd* tiszteletére ereklyetornyot állítottak a főudvar északnyugati sarkában, mely fölé egy ereklyetemplomot emeltek (*Šarilīn sūm*), ám a *bogd* maradványait csak 1778-ban helyezték el benne. Dājaw szerint (p. 123.) a sztúpa már korábban itt állt, ezért választották ezt a helyet a kolostorépítésre. Szerinte a sztúpa eredetileg az északnyugati udvarban állhatott, közelében egy jurttával. 1778-ban a 3. *bogd*, később a 6. *bogd* (1843-1848) sztúpáit és ereklyeszentélyeit is ide építették.⁵ Serēter szerint⁶ a 2. *bogd* sztúpáját is 1778-ban emelték. Abban Pürew⁷ és Dājaw (p. 127.) is egyetért, hogy a 2. és 3. *bogd* ereklyetornya északnyugaton, míg a 6. *bogd* északkeleten állt. Annyi bizonyos, hogy a 2., 3. és

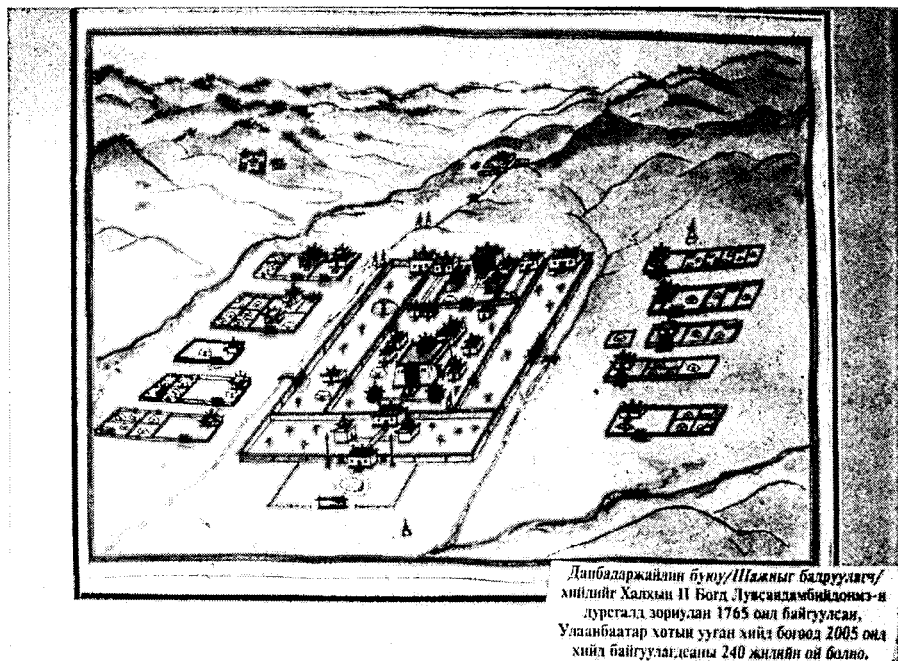
³ Egy korábbi cikkben tévesen ez a mondat szerepel: „Öndör geegen további megtestesülései Tibetben öltöttek formát.” (Teleki K.: Az egykori mongol kolostorfőváros szentélyei. In: *Kereknyomok. Orientalisztikai és Buddhológiai Folyóirat*. Budapest 2008, pp. 63-85, p. 66.)

⁴ Dašnyam, L. (szerk.): *Mongol nutag dax' tūx soyoltn dursgal. Sedewčilsen lawlax*. Mongolīn Xümünligūn Uxāni Akademi. Ulānbātar 1999, p. 255. [A mongol vidék történeti és kulturális emlékei]

⁵ Az 1. és 4. *bogd* földi maradványait az Amarbayasgalant kolostorban, az 5., 7. és 8. *bogd*okét pedig a Gandan kolostorban helyezték el. A kolostorrombolás idején az ereklyéket megsemmisítették.

⁶ Serēter, Ö.: *Mongolīn Ix Xürē, Gandan xīdīn tūxen bütectn towč*. 1651-1938. Ulānbātar 1999, p. 92. [Az Ix Xürē és a Gandan kolostor történetének összefoglalója. 1651-1938.]

⁷ Pürew, O.: *Mongol törtīn golomt*. Ulānbātar 2004, pp. 87-90. [A mongol állam tűzhelye]

2. kép. A kolostor egykori épületeinek rajza

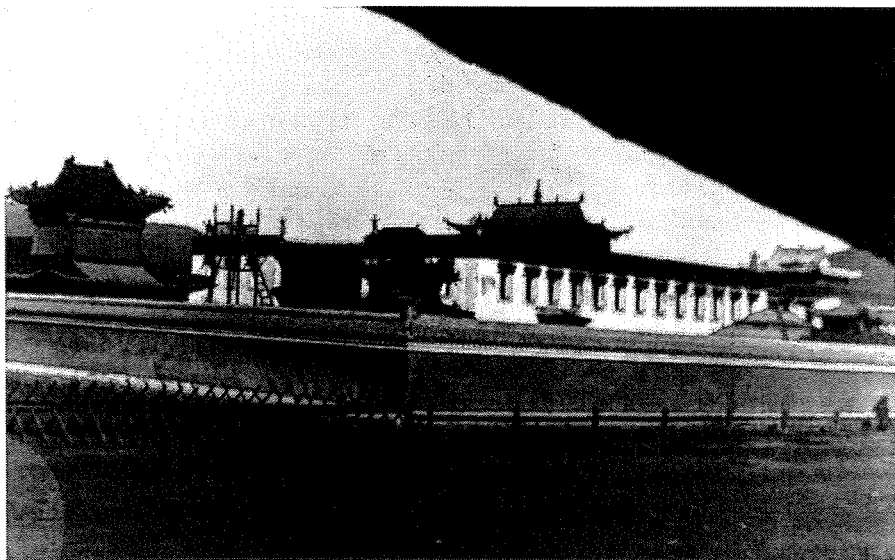
6. bogd ereklyetornyai itt álltak; alapításuk idejében Pozdneyev adatait tekinthetjük megbízhatónak.

A kolostor alapításakor a mandzsuk negyvenben határozták meg a szerzetesek számát. A szájhagyomány szerint virágkorában 1500 szerzetesnek adott otthont. E virágkor talán a 20. század elejére tehető, ám a szerzetesek száma az 1930-as évekre jelentősen csökkent. Banjragč szerint⁸ a kolostoregyüttes 335×370 ald (azaz 537×592 méter) területen feküdt. Jügder 1913-ban készült festménye részletesen ábrázolja a kolostort, és B. Rinčen Ulánbátor egykori szentélyeit mutató térképe is jelöli azt.⁹ A kolostor működéséről csupán elvétve találni publikált adatot,¹⁰ ám a Mongol Nemzeti Levéltár számos fontos, kiadatlan emléket rejt. A kolostor régi

⁸ Banjragč, Č. – Sainxū, B.: *Mongol xürē xidn tūx (emxtgel)*. Ulánbátor 2004, p. 15. [A mongol kolostorok és kolostorvárosok története (gyűjtemény)]

⁹ Rinčen, B.: *Mongol ard ulstn ugsátni sudlal, xelni šinjlelin atlas*. Ulánbátor 1979, 31. térkép, p. 939: Dambadarjāgin xid. [A Mongol Népköztársaság néprajzi és nyelvészeti atlasza]

¹⁰ Legteljesebb leírása a www.mongoliantemples.net honlapon olvasható, mely a Dambadarjā kolostor mellett az összes egykori és mai ulánbátori kolostor történetét is tartalmazza. A leírást (Monasteries and Temples of Bogdın Xürē, Ix Xürē or Urga, the Old Capital City of Mongolia in the First Part of the Twentieth Century) Majer Zsuzsa és Teleki Krisztina készítette egy 2005-2006-ban végzett kutatás keretében.

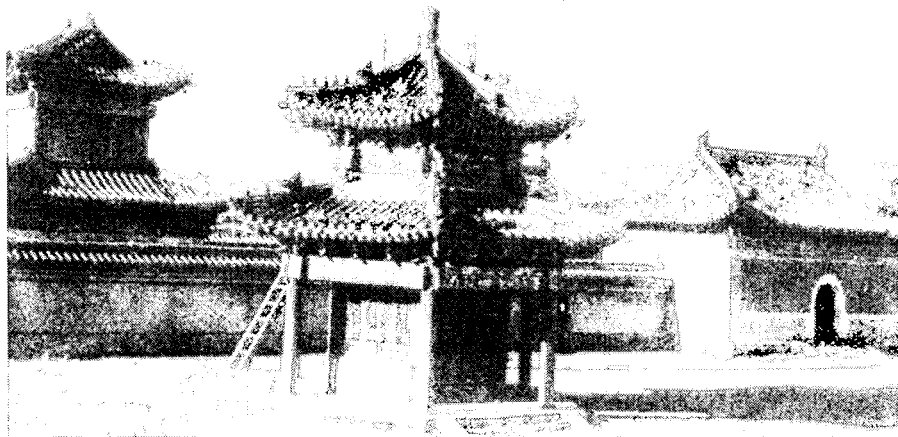
3. kép. A Dobszentély és a Keleti történeti szentély (Filmarchívum: K23778)

fényképeit a Filmarchívum (K23777-K23791) és a kolostor őrzi, közülük néhány könyvekben is megjelent.¹¹

A szentélyek elhelyezkedését a jelenlegi kolostorban őrzött ábra és Dājaw rajzai (p. 122., pp. 126-127.) szemléltetik. Mint az az ábrázolásokból kivehető a fallal körülvevett kolostornak több udvara volt. Épületei délre néztek és mind kinézetben, mind építőanyagban különböztek. A főszentély tibeti stílusban épült, míg más épületek kínai stílusban, kék téglából, zöld kerámiatetővel. A kolostoriskolák többsége egyszerű faszentély volt, s télen jurtaszentélyekben is tartottak szertartásokat. A kolostort a szerzetesek lakónegyedei ölelték körül, melyeknek saját szentélyük volt.

Dājaw rajzai (p. 122., p. 127.) és a kolostor jelenlegi szerzeteseinek elmondása szerint a déli főkapu szentélye (*Tamgīn sūm* vagy *Xālqan sūm*) előtt védőfal (*yampai*) és védőkerítés (*sörgön xašā*) állt, mely az ártó szellemektől oltalmazta a kolostort. A kapuszentély két oldalán egy-egy kis ajtó, előttük egy-egy magas zászlórúd (*čiga*, *awraga mānin mod*) állt. Az efféle mandzsukori épületegyüttesekre jellemzően (további példái Amarbayasgalant kolostor és az ulánbátori Zöld Palota) kizárólag a *bogd* és kísérete léphetett be a főkapun, míg a többi szerzetes és világi vendég az oldalsó ajtókat használhatta. A kapuszentélyen belépve e déli udvarban

¹¹ Šepetilnikov, N. M.: *Arhitektura Mongolij*. Moskva 1960, pp. 119-121; Maidar, D.: *Mongolín arxityektur ba xot baigūlalt*. Ulānbātar 1972, p. 84, 85, 123. [Mongol építészet és városépítés]; Cültem, N.: *Mongolian Architecture*. Ulānbātar 1988, p. 122.

4. kép. A főszentély és a délkeleti szöglet, Filmarchívum: K23779)

egyenes út vezetett az Égtájvédők szentélyéhez (*Maxranjin süm*), mely előtt az út bal oldalán a Harangszentély (*Xarangin* vagy *Xonxni dugan/süm*), jobb oldalán a Dobszentély (*Jin*) *Xengeregjin dugan/süm*) állt és áll ma is. Az Égtájvédők szentélyén áthaladva, vagy a mellette lévő kis kapukon belépve a belső udvarba lehetett jutni, melynek közepén a főszentély állt (*Cogcin dugan*, tib. *tshogs chen 'du-khang*). Előtte baloldalt a Nyugati történeti szentély (*Tüxin barün süm*), jobboldalt a Keleti történeti szentély (*Tüxin jün süm*) ma is áll, a két feliratos kőoszlopot rejtve.

A főszentély hatalmas, háromszintes tibeti stílusú épület volt (Dājaw szerint 36,4 x 36,4 méter alapterületű, p. 126.). Délkeleti sarkánál állt egy jellegzetesen magas fatorony (*bürēni šat*), ahonnan a szerzeteseket imára hívták.

A főszentély bal oldalán volt a filozófiai iskola (*Canid dacan*, tib. *mtshan-nyid grwa-tshang*), előtte egy jurtaszentély, ahol szertartásait telente tartották. A filozófiai iskola mögött épült a kétszintes *Güremin dugan* (tib. *sku-rim-gyi 'du-khang*), a bajelhárító szertartások színhelye. A belső udvar északnyugati sarkában emelték a 2. és 3. *bogd* ereklyeszentélyeit (*Šarilin süm*). A főszentélytől jobbra az orvosi iskola (*Mamba dacan*, tib. *sman-pa grwa-tshang*), mögötte a tantraiskola állt (*Jüd dacan*, tib. *rgyud grwa-tshang*), a kettő között pedig egy jurtaszentély, melyben a tantraiskola téli szertartásait tartották. A 6. *bogd* ereklyeszentélye a főudvar északkeleti sarkában kapott helyet. A főszentély mögött állt a Buddha Templom (*Jügjin dugan/süm*, tib. *jo-bo'i 'du-khang*). A főudvarnak hat nagyobb bejárata volt: egy délen, kettő keleten, kettő nyugaton és egy északon, melyen át az északi udvarba lehetett jutni, egyenesen a nyári palotába (*Serün lawran*, tib. *bla-brang*). Dājaw szerint a nyári palota másik neve Lokešvara szentély volt (*Logšir süm*), melyben a ko-

lostor legfőbb védelmezőjének, Lokešvarának (*Logšir*, tib. *jig-rten dbang-phyug*, 'a világ ura') szobrát őrizték.¹² Jobboldalt a Kālacakra templom állt (*Düinxor dacan*, tib. *dus-'khor grwa-tshang*), míg a két áldozószentély (*joḍxan*, tib. *mchod-khang*)¹³ egyike keletre, másika nyugatra nézve egymással szemben épült a palota előtti udvarban. Az udvar két oldalán két külön udvarba lehetett jutni, melyek északi részén néhány szentély (*süm*) állt, valamint a keleti udvarban egy sztúpa és egy jurta. A főudvarból kétoldalt az észak-déli irányban elnyúló keleti és nyugati udvarba lehetett jutni, ahol elsősorban gazdasági épületek és jurták álltak, például a kincstár (*san*) és a gazdasági hivatalok (*jas*, tib. *spyi-gsog*) épületei.

Az 1920-as években a szerzetesek a kolostor körül 12 negyedben éltek. Ezek az Ix Xürē 30 negyedének példájára alakultak, nevük és elhelyezkedésük a fővárosi negyedekével azonos. Noha Mongóliában e szerzetesi negyedek elrendezése a patkóformához hasonló *xürē deget* (tib. *sgrigs*) követte, itt a kolostor mögötti domb miatt a negyedek északon alig értek össze, inkább a kolostor két oldalán helyezkedtek el. Délnyugatról északnyugatra haladva: *Sütēni aimag*, *Ĵadarin aimag* (tib. *kye-rdor*), *Andū narin aimag* (tib. *a-mdo*), *Toisamlin aimag* (tib. *thos-bsam gling*), (*Maxa*)*mayāgin aimag* (szkr. Mahāmāyā), *Ĵasin aimag* (tib. *spyi-gsog*), *Sangain aimag*. DāĴaw szerint (p. 126.) a palota mellett északon állt a konyha (*manj*, tib. *mang ja*), majd északkeletről délkeletre folytatódtak a szerzetesi negyedek: *Jōgoin aimag*, *Dugarin aimag* (tib. *gdugs dkar*) *Xūxen noyonī aimag*, *Bandidin aimag* (szkr. paṇḍita) és *Őrlūdīn aimag*. Baloldalt tehát 7, jobboldalt 5 negyed állt. Darīmā szerint¹⁴ egy 13. negyed, *Secen toinī aimag* is létezett. Fontos megjegyezni, hogy az *aimagok* neve és száma a századok folyamán többször változott. A kolostor mai szerzetesei szerint 1990-ben *Secen toinī aimag* jurtaszentélyét építették újjá, mely a kolostorról készült ábrákon nem látható: az ábra 12 *aimag* templomot jelöl, melyek mindegyike négyszög alapú faszentély. *Toisamlin aimag* és *Mayāgin aimag* szentélyei egymás mögötti udvarban, *Ĵasin aimag* és *Sangain aimag* szentélyei egymás melletti udvarban álltak. Mivel *Secen toinī aimag* temploma nem szerepel a képen, a kép vagy nem közvetlenül a kolostorrombolás előtt készült, vagy nem kivehető az udvarokban álló jurták között. Az Ix Xürē negyedeinek elrendezéséből, és az újjáépített szentély helyéből kiindulva *Secen toinī aimag* *Toisamlin aimag* és *Andū narin aimag* között helyezkedett el. A levéltári anyag egy 1937-es dokumentumában még egy negyed, *Düinxor aimag* (tib. *dus-'khor*) neve szerepel, mely *Toisamlin* és *Secen toinī aimag* között állhatott. A szerzetesek e negyedekben vidéki lakóhelyüktől függő-

¹² Lokešvara védelmező a könyörületes Avalokitešvara (*Ĵanraiseg*, tib. *spyan-ras-gziqs*) egyarcú és kétkarú megtestesülése.

¹³ DāĴaw e két épületet *xancannak* nevezi (ft. *khang tsan*). DāĴaw, B.: *Mongolin uran barilgin tūx*. Ulānbātar 2006, p. 129.

¹⁴ Darīmā, G.: *Dursagdaxin buyantai burxan jurāč*. Ulānbātar 2003, p. 44. [Az emlékezetes éreynű szentképfestő]

en telepedtek le, azaz az azonos *xošüb*ből érkezett szerzetesek ugyanabban a negyedben laktak. Ez az Ix Xürében és más kolostorvárosokban is így volt. A negyedek templomai délre néztek, csakúgy mint a kolostor szentélyei.

Mongóliában a kolostorokban és a szerzetesi negyedekben kizárólag szerzetesek éltek. A főváros északkeleti részén állt egy negyed, a *Jün xarčūd* („keleti közemberek”), mely Pürew szerint (*Törin golomt*, p. 90.) 1883-ban alapult, és a *Dambadarjā*, valamint a tőle északra fekvő *Daščoinxorlin* (*Buyan yerölt*, tib. *bkra-shis chos-khor gling*) kolostorhoz tartozó világi lakosságnak adott otthont. Számos szabó, kalapkészítő élt itt, akik a város magasrangú szerzeteseinek és nemeseinek öltözékét készítették. A főváros közelsége miatt világi lakosság megtelepedése a *Dambadarjā* körül kizárható. E szabályozás az 1920-as évektől fellazult, így elképzelhető, hogy később ott is megtelepedett néhány kereskedő.

Dājaw szerint (p. 126, 129.) a kolostor kerítésén kívül, északkeleten, a *Jōgoin aimag* mögött állt a *Ĵaranxašar* sztúpa (tib. *bya-rung kha-shor*), valamint a kolostor ábrája szerint állt egy a kolostor előtt délkeleten és további kettő-kettő a kolostor mögött is, a domb északnyugati lejtőjén. A sárgasüveges rend megteremtője, Congkapa (1357-1419) kőbe vésett ábrázolása szintén a domboldalban állt,¹⁵ innen a domb neve (*Jonxow ũl*, Congkapa hegy). A dombtetőn álló hatalmas *owōn*ál a szerzetesek áldozatot mutattak be a helyszellemeknek.

A tibeti nyelvű buddhista tantörténet, az Arany Krónika szerint (160v)¹⁶ a kolostorfőváros közelében északon álló, a 2. *boqd* parancsára épült (valójában annak emlékére épített) *Dambadarjālin* kolostor fő védelmezőjének, Lokešvarának szantálfa szobra (tib. *tsan-dan jo-bo lo-ki-shwa-ra*) külön szentélyben kapott helyet a kolostoregyüttesen belül. Az Arany Krónika szerint (160v) különböző vallási iskolák (tib. *grwa-tshang*) és kerületek (tib. *khamstshan*) tartoztak a kolostorhoz. Noha a krónika szerzője, Jawa lam Damdín (1867-1937) jól ismerhette a kolostort, nem közöl róla részleteket. Dendew visszaemlékezésében¹⁷ a kolostort *LoĴišurai* néven említi, mely szintén Lokešvara istenségre utal. Darīmā állítása szerint (p. 44.) Lokešvara szantálszobra a főszentély első szintjén állt, míg Dājaw a palota első emeletére helyezi. A szantálszobor túlélte a pusztítást, és jelenleg a Gandan

¹⁵ Ma a Gandan udvarában, az *Očirdarin süm* mellett látható.

¹⁶ Lokesh Chandra (szerk.): *The Golden Annals of Lamaism. Hor chos-'byung of Blo-bzang rta-mgrin. 'dzam-gling byang phyogs chen-po hor-gyi rgyal-khams-kyi rtags-pa brjod-pa' i bstan-bcos chen-po dpyod-ldan mgu byed ngo-mtshar gser-gyi deb-ther zhes-bya-ba bzhuvs-so. Čata-Piřaka Series. Vol. 34. New Delhi 1964, (160v) hu-re' i byang phyogs nye-sar 2 gong-ma chen-po' i bkas phyag btab mdzad-pa' i dgon-sde bstan-pa dar-rgyas gling-du rten-gyi gtso-bor rang-byung 'phags-pa mched-bzhi' i ya-gyal-du graqs-pa' i tsan-dan jo-bo lo-ki-shwa-ra bzhuvs-shing grwa-tshang dang khams-tshan chi rigs yod/*

¹⁷ Nawān, D.: *Öwgön Dendewin durdatgal. Šin]lex Uxānī Akademīn Xewlel, Ulānbātar 1961, p. 12. [Az öreg Dendew emlékei]*

kolostorban őrzik.¹⁸ Dājaw (p. 130.) és Ölji szerint¹⁹ a szentélyeket 1880-ban és 1886-ban újrifestették, 1907-ben renoválták.

Dašceren szerzetes (1921-), aki ifjúkorában az Ix Xürē Dūinxor aimagjában lakott és a Gandan Idgācoijnjinlin (tib. *yid-dga' chos-'dzin gling*) filozófiai iskolájában tanult, többször járt a Dambadarjā kolostorban, saját szentélye rendfenntartójának (*gesgüi*, tib. *dge-bskyos*) engedélyével. Ilyenkor valamelyik szerzetes barátjával gyalog tették meg a nyolc kilométeres utat, hogy a kolostor bizonyos szertartásain részt vegyenek. Dašceren szerzetes szerint a kolostor filozófiai iskolájának tanulói vizsgákat tehettek (*damjā*, tib. *dam-bca'*), s elérhették akár a felsőfokú *gawj* (tib. *dka'-bcu*) fokozatot is. Noha Dājaw vázlata (pp. 126-127.) mutatja a *Cam* (tib. *'chams*) táncteret a védőfal és a déli főkapu között, Dašceren szerzetes szerint nem rendeztek itt *Cam* táncot. A Kälacakra iskolákra jellemző *sagar* (tib. *sa gar*, „föld tánc”, a helyszellemek tiszteletére) és *čogar* (tib. *mchod gar*, „áldozattánc”) táncot – melyek sajátos ruhadarabjait és kellékeit a szentély melletti épületben tárolták – itt is megtartották a *Dūinxor dacanban*, valamint Maitreya körmenetet is rendeztek évente.

Levéltári források

A Mongol Nemzeti Levéltár számos dokumentumot őriz a kolostor egykori működéséről. Többségük a Kolostorkincstári főhivatal (*Erdene Šanjawin Yām*) vaskos katalógusaiban található, mely a *bogd* közvetlen irányítása alá tartozó kolostorok és kolostorjobbágok igazgatásáért volt felelős. Számos szöveg tárgyalja a *Dambadarjālin* (*Šašnig badrūlagč*) és az egykor tőle néhány kilométerre északon fekvő *Daščoinxorlin* kolostor szertartásainak téglatea- és pénzbevételeit, kiadásait, valamint állatállományának növekedését.

A *Dambadarjā*nak önálló katalógusai is léteznek: egy a mandzsu korból (1691-1911), egy a Bogd xān uralmának időszakából (1911-1921) és kettő a „modern korszakból” (1921-1937), azaz a szovjeturalom idejéből. A kolostor mandzsu kori katalógusa (M-130) 94 iratot tartalmaz. A legrégebbi szöveg 1765-ben íródott (M-130/1), s a kolostor szteléinek tibeti és mongol feliratát örökíti meg. A második legrégebbi dokumentum 1790-ben keletkezett (M-130/2), eszerint 468 szerzetes-tanoncot (*xuwrag*) vártak az Ix Xürē negyedeiből és a környékbeli területekről, hogy a kolostort megtöltsék. A *Šütēni aimagból* várt 35 szerzetesből 16 jött el, míg az *Erdene corjīn aimagból* várt 30 helyett 26 jelent meg. A *Ĵadarin aimagból* várt 20 szerzetesből 11 jött, a *Dūinxor aimagból* várt 10 szerzetesből három kivételével

¹⁸ Bilgin melmi, 2005 February, No. 15 /57/, p. 3., *Northern Buddhist Conference on Ecology and Development*, pp. 285-286.

¹⁹ Ölji, Ĵ.: *Mongolin dursgalt uran barilgin tūxēs*. Ulānbātar 1992, pp. 97-98. [A mongol építészeti emlékek történetéből]

mind eljött. Az *Andū narīn aimagból* várt 25 szerzetes helyett 17 jelent meg. *Mergen gūngīn aimagból* mind az öt szerzetes eljött, akit vártak, míg a *Xuwilgānī aimagból* várt 3 szerzetesből csupán kettő jött el. Az *Erdene gūngīn aimagból* várt 20 szerzetes helyett 16 jelent meg. *Ĵasīn aimagból* 25 szerzetest vártak, melyből 12 eljött, 13 nem. *Nomčīn aimagból* 9 szerzetes jött, holott tízet vártak. A *Sangai aimagból* várt 35 szerzetesből 21 jelent meg, 14 távol maradt. *Secen toinī aimagból* hat szerzetes jött, holott tízet vártak. A *Burxad kolostorvárosból (xūrē)* 30 szerzetest vártak, melyből 28 eljött, kettő nem. A *Jōgoīn aimagból* várt 35 szerzetesből mindössze 20 jött, a *Dugarīn aimagból* várt 15 helyett 13 jelent meg. A *Ĵančūwdorj xuwilgānī aimagból* várt 17 szerzetesből 14 jött el, míg a *Wanjāl cecen toinī aimagból* várt három szerzetesből egy sem jött. A *Xūxen noyon aimagból* várt 25 szerzetes egy kivételével mind megjelent. A *Darxan emč aimagból* várt 10 szerzetes fele eljött, míg az *Erxem toinī aimagból* várt 10 szerzetesből 6, a *Ĵangčūwīn aimagból* várt 10-ből 9, az *Erdene xuwilgānī aimagból* várt 10 szerzetesből 8 jött el. *Bargīn aimagból* mind a 20 szerzetes eljött, akit vártak. A *Bandidīn aimagból* várt 10 szerzetesből 8 jött, *Darxan corjīn aimagból* pedig 10 helyett 7. *Lam narīn aimagból* 5 szerzetest vártak, s négyen el is jöttek. *Mergen nomon xan aimagból* öt helyett három érkezett, *Örlūdīn aimag* 10 szerzeteséből 8. A *Xardal kolostor birtokáról* mind a tíz szerzetes eljött, akit vártak, csakúgy, mint a *xutaqt területéről* várt öt szerzetes. E szöveg fontos forrás a kolostor szerzetestanoncainak toborzásáról, a korabeli kolostorokról és a főváros szerzetesi negyedeiről. Eszerint a főváros 27 negyedéből és négy egyéb területről várt vagy delegált 468 szerzetesből 128 nem jött el, tehát a kolostornak 340 szerzetese lett 1790-ben.

A levéltár további szövegei főként a kolostor pénzügyi mérlegéről, bevételeiről, kiadásairól, állatállományáról szólnak. 1857-ből fennmaradt egy szerződés, mely mongolok és kínaiak között kötöttetett a kolostor felújításával kapcsolatban. Ezt 1859-ben az építéshez használt fa minőségére és árára vonatkozó kalkuláció követte. Noha a levéltár kevés kinevezés emlékét őrzi, a *Dambadarjā kolostorból* több fennmaradt, így egy kincstárnok (*nyaraw*, tib. *gnyer-pa*) (1875), egy rendfelügyelő (*gesgūi*) (1877), egy bajelhárító szertartást végző szerzetes (*gürmīn lam*) (1878), *Cewēn főhivatalnok (jaisan)* (1881) és egy előénekes (*unjad*, tib. *dbu-mdzad*) (1883) kinevezése. Van egy lista a kolostor összes hivatalt betöltő szerzeteséről (1884) és egy gazdasági ügyintéző (*donir*, tib. *don gnyer*) kinevezését is megtaláljuk. Egy irat azon emberek büntetéséről szól, akik a kolostor gazdasági hivatalainak (*Ĵas*) vagyonát saját céljaikra fordították (1888). További kinevezések és felmentések maradtak fenn 1888-ból, valamint számos nyilvántartás gazdagítja a gyűjteményt, mely a szerzeteseket, élmezésüket, a kolostori bevételeket és kiadásokat és az állatállomány számát örökítette meg. Egy 1908-ban keletkezett irat a régi és az új faanyag felhasználását elemzi a kolostor szentélyeinek felújításával kapcsolatban. 1909-ből fennmaradt azon adakozók névsora, akik egy tibeti láma hazaútjának költségeit fedezték. Ezévből a szerzetesek nyilvántartása is elkészült.

A Bogd xān uralmának katalógusa (A-121) hét szöveget tartalmaz, melyek 1914-1920 között íródtak. Néhány a kolostor szerzeteseinek névsorát tartalmazza, míg egy 1916-os irat a vidékről érkezett szerzetesek 12 aimagban való letelepítéséről szól. Az ötféle állat száma (ló, teve, szarvasmarha, juh, kecske), a főkincstár (*ix san*) bevételei, kiadásai, a szentélyek felújítása, valamint a filozófiai vizsga adatai is fel lettek róva 1920-ban. A filozófiai iskola (*Canid dacan*) állatai és tartóik neve szintén ismertek, mely mutatja, hogy az egyes iskolák saját állatállománnyal rendelkeztek, melyeket vidéki pásztorok őriztek és szaporítottak. A kolostor rendelkezett kolostorbirtokkal és termőfölddel, mint azt S. Pürewjaw egy 1913-as levéltári dokumentumra hivatkozva állítja.²⁰ A levéltári anyag nem tartalmaz utalást arra, hogy a kolostor téglateát vagy pénzt kölcsönzött volna híveknek magas kamat fejében, mely a főváros több szentélyére jellemző volt.

A szovjeturalom időszakából két katalógus őrzi a kolostor dokumentumait.²¹ Az egyik (SX-232), mely a kolostort mongol nevéen említi (*Šašiniḡ badrūlaḡē xīd*) 40 dokumentumot tartalmaz 1922-től 1933-ig. Gazdasági egységként az *ix jas*, *Cogčīn jas* és *Mānīn бүтэлīn jas* gyakran előfordul szövegcímekben, melyek a kolostor főkincstárára, a főszentély kincstárára és a *Mānīn бүтэл*, az Avalokitešvara tiszteletére tartott szertartás bevételeire és kiadásaira utalnak. A katalógus az alábbi aimagokat említi, melyek tehát bizonyosan léteztek abban az időben: *Jōgoi(n)*, *Sangai(n)*, *Maxamayā*, *Andū nar*, *Ĵadar*, *Xūxen noyon*, *Dugar*, *Secen toin*. A vallási iskolák közül a filozófiai iskola, az orvosi iskola és a tantraiskola van megemlítve. Az iratok elsősorban a kolostor és kincstárainak vagyonát (állatbőr, nemez, tejtermék, pénz, ezüst, stb.), tenyészbíkáik kölcsönzését (*šar ūxer*) tárgyalják. Az 1920-as években az új hatalom utasítására fontos lett a kolostori vagyon összeírása. A filozófiai és orvosi iskolának bizonyosan voltak saját nyájai és csordái, mint az egy 1928-as szövegből látszik. A szerzetesi kerületek, a kincstár és a gazdasági egységek állatait, a kolostor épületeit 1926-ban írták össze, míg a *Cogčīn jas* és egyéb pénzügyi egységek és aimagok állatait 1927-ben is. Tűzifa, szén és a kolostor mezőgazdasági terményei 1928-ban lettek rögzítve, míg a három sztúpa kincstárának (*Gurwan suwarganī san*) vagyona 1929-ben. A kolostorokra kivetett magas adó miatt 1930-ban a kolostor ezüst kegytárgyait értékesítették, hogy az adót be tudják fizetni. A kolostor ezévi bevételeiről és kiadásairól is van lista, valamint egy szerződés is készült a kolostor állatállományának tévesztéséről (*sürgiḡ xamtralār xariulḡax*). 1930-ból több nyilvántartás maradt fenn a kerületek szerzeteseiről, vagyon tárgyairól és állatállományáról. Egy 1931-es nyilvántartás mutatja az adót, melyet a *Dambadarjālin* és az északabbra fekvő *Daščoinxorlin* kolostor befizetett. 1933-ban a kerületek összes szerzetesének nevét feljegyezték. A kor másik katalógusa (SX-240) tibeti nevéen tartja nyilván a kolostort (*Dambadarjālin xīd*). E ka-

²⁰ Pürewjaw, S.: *Xuwsalīn ömnöx Ix Xürē*. Ulānbatar 1961, pp. 76-77. [A forradalom előtti *Ix Xürē*]

²¹ A „modern korból” fennmaradt dokumentumokat tévedésből rendezték két gyűjteménybe.

talógus mindössze négy, de igen figyelemre méltó szöveget tartalmaz a kolostorrombolás előtti évekből. 1936-ban készült a szerzetesek jegyzéke, míg 1937-ben a kolostor szertartásainak listája. A másik két, dátum nélküli szöveg a kolostor rangos és egyéb szerzeteseiről szól.

Szertartások 1937-ben

Mivel a levéltár iratai nem magasrangú szerzetesek, hanem a mongol írást ismerő kincstári hivatalnokok művei, a kolostor vallási életére kevés az utalás. A katalógusok egyik legérdekesebb darabja az 1937. év szertartásait összefoglaló lista (SX-240/2).²² Mindössze 30 szentélyről maradt fenn hasonló lista, melyek nemcsak a kolostorrombolás előtti hónapok, hanem a régi kolostorfőváros szertartásainak is fontos forrásai.²³ A Dambadarjā listája külön értékkel bír, hisz nem csupán a szertartások nevét, időpontját, a várt és ténylegesen megjelent szerzetesek számát tartalmazza, hanem megnevezi a szertartások során olvasott szövegeket is. A lista a főszentély, az orvosi iskola, a filozófiai iskola, a Kālacakra iskola és néhány *aimag* templom szertartásait közli. Mint az a kézírásból látszik, az egész jegyzéket egy személy állította össze, kinek kiléte bizonytalan. Kétségtávol szerzetes lehetett, máskülönben nem tudta volna leírni a szertartások neveit és szövegeit, talán a gazdasági ügyeket intéző egyik szerzetes (*nyaraw*), mert jobbra ők tudtak mongol betűkkel írni. Még ha néhány szertartást ki is hagytak, több mint 90-féle szertartás adatainak alapján teljes képet kaphatunk a Dambadarjā kolostor utolsó évi rítusairól (alább a szöveg ismertetése következik).

A szöveg szerint a főszentélyben 16-féle szertartást tartottak. Tíz szerzetes részvételével zajlott a mindennapos *Cogčīn* (tib. *tshogs-chen*) szertartás, melynek során a *Cogčīn* könyv szövegeit és áldásokat (*xaranga*) olvastak. A *Gürem* (tib. *sku-rim*) bajelhárító szertartást négy kijelölt szerzetes végezte mindennap, akik a 9 haragvó istenség (9 *xangal*) szövegeit recitálták. Ami a főszentély éves szertartásait illeti a holdújév első napjától 15 napon át tartott az újévi *Yeröl* szertartást (tib. *smo-nlam*), melynek során magasztalásokat és áldásokat (*magtāl xaranga*) olvastak. A szertartáson a várt 120 szerzetes helyett mindössze 50 szerzetes jelent meg. A *Saxius* szertartást, mely az összes haragvó istenség szövegeinek olvasásából állt, a nyár első havának 15. napján tartották. A szertartásra mintegy 30 szerzetest

²² *Orlogo, jarlagig todorxoilson, togtmol xurdaḡ xurlig bürtgesen dans. 1937* (47 oldal) „Bevételeket és kiadásokat, meghatározott dátumú szertartásokat összefoglaló lista”. E cím több szöveget rejt, melyek közül a második szól a szertartásokról, melynek címe: *27-r onī Dambadarjā xīdīn togtmol xurlīn dans* (mong. *27 on-u Dambadarjīya keyid-ün toytomal qural-un dangsa*), azaz a 27. év (1937) meghatározott időpontú szertartásainak listája.

²³ A listákat a Vallási Igazgatási Hivatal (*Šašni jaxirḡā*) által előírt kérdőív alapján állították össze.

vártak, akik mind el is jöttek. A *Ganjūr* (tib. *bka'-gyur*) szertartás, melyen a tibeti kánon, a Kanjur szövegeit olvasták, a nyár utolsó havának 10. napjától hat napon át folyt 30 szerzetes részvételével, noha eredetileg 130 szerzetesre számítottak. A 45 napos *Xailen* (tib. *khas-len*) fogadalom megerősítő szertartás, melynek során magasztalásokat és áldásokat olvastak (*magtāl xaranga*) a nyár utolsó havának 15. napjától az ősz első havának 30. napjáig tartott. Ezen mind a 22 teljes fogadalmú szerzetes (*qelen*, tib. *dge-slong*) és novícius (*gecel*, tib. *dge-tshul*) megjelent, akit vártak. A *Bütél* (tib. *sgrub*) szertartásra a nyár utolsó havának 19. napján került sor, amikor csaknem mind a 120 szerzetes eljött. A *Logširīn wan* (tib. *dbang*) szertartás, mely egyfajta beavatás Lokešvara istenség gyakorlataiba, az utolsó nyári hónap 21. napjától kezdődően hét napig tartott, s majd mind a 30 szerzetes megjelent, akire számítottak. *Saxius* szertartásra, melyen *Gombo* (tib. *mgon-po*, szkr. *Mahākāla*) szövegeit olvasták az utolsó nyári hónap 29. napján került sor, amikor mind a 30 szerzetes eljött, akit vártak. A *Gonggor Namsrai* (tib. *mgon dkar*, szkr. *Sita-Mahākāla*; tib. *rnam-sras*, szkr. *Vaiśravaṇa/Kuvera*) szertartás, mely tisztítóáldozatot és hívóáldozatot (*san dallaga*) foglalt magában, a nyár utolsó havának 30. napján volt, és mind a 30 szerzetes részt vett, akire számítottak. *Sojint* (tib. *so-sbyong*), azaz gyónást minden hónap 15. és 30. napján tartottak. Az egynapos böjtöt, a *Dašojint* (tib. *bkra-shis so-sbyong*) évszakonként rendeztek. Ezekon a két utolsó alkalomkor a 20 teljes fogadalmú szerzetes és novícius közül mindössze 2²⁴ jelent meg. *San* szertartást (*erenčen barma san*, tib. *rin-chen 'bar-ma bsang*),²⁵ mely talán egyfajta füstáldozat volt, minden hónap 2. napján tartottak tíz szerzetes részvételével. A szertartásra, melynek neve Tél első havának 25. napján tartott ima (*Öwlin türün sarin 25-nī yeröl*) az első téli hónap 25. napján került sor. Ezen mind a 80 szerzetes részt vett, akit vártak.²⁶ A haragvó istenségeknek szentelt háromnapos Régi könyv (*Xüčin nom*) szertartás a tél utolsó havának 27. napján kezdődött. E szertartás alkalmával a minden bajt és ártalmat jelképező, fagúlán elhelyezett áldozati süteményeket és egyéb jelképeket, azaz a *Sort* (tib. *zor*) is elégették. Az év záróeseményeként *Cedor Lxam* szertartást tartottak a tél utolsó havának utolsó, azaz 30. napján. E főszentélybeli szertartásokból kiderül, hogy még 1937-ben is voltak mindennapi, havi és éves szertartások. A kolostorban megvoltak a Kanjur kötetei. Ha nem is sokan (kb. 20), de voltak fogadalmat tett szerzetesek. A legtöbb résztvevő (120) a nyárvégi *bütél* szertartásra érkezett, de nem tudni, hogy ők kizárólag a kolostor szerzetesei voltak, avagy a fővárosból és vidékről jöttek -e. A legtöbb szertartásra a nyár végén került sor, valamint hangsúlyt fektettek az óév zárószertartásaira, ám mivel a lista télen készülhetett, a tél első hava után nincs adat a ténylegesen megjelent szerzetesek számáról, és nem tudjuk, vajon megtartották -e azokat, nem tudjuk, hogy pontosan melyik hónapban zárt be a kolostor.

²⁴ A szövegben 2 szerepel.

²⁵ A mongol és tibeti kifejezés értelme nem világos.

²⁶ A szövegben a két 80-as szám ki van radírozva.

A szöveg szerint a filozófiai iskolában, azaz a *Daščoimbel dacanban* (tib. *bkra-shis chos-'phel grwa-tshang*) több mint 23 szertartásra került sor. Tisztító füstszertartást (tib. *Namdag san*, tib. *rnam-dag bsang*, *Čoigünawan*)²⁷ tartottak minden hónap 2. és 15. napján, melyen 20 szerzetes vett részt, bár arra számítottak, hogy 20-100 szerzetes fog jönni. Avalokitešvara szertartást (*Janraisegin čogo*, tib. *spyan-ras-gzigs-kyi cho-ga*), Amitäyus szertartást (*Ayüšin čogo*, tib. *tshe-dpag-med-kyi cho-ga*), Akšobhya szertartást (*Mintügün čogo*, tib. *mi 'khrugs-kyi cho-ga*), Vairocana szertartást (*Günregin čogo*, tib. *kun-rig-gi cho-ga*) és a 16 arhat szertartását (*Naidan čogo*, tib. *gnas-brtan cho-ga*) tartották az újév 1-15. napjáig. Az egyes szövegeket öt-öt szerzetes olvasta. A *Šağja*²⁸ szertartást, melynek során füst- és tézsaáldozatot (*san dorbul*, tib. *bsang gtor-'bul*) mutattak be, a főszentélyben tartotta hat, erre kijelölt szerzetes. A Hatodik havi szertartás (*Jurgän sarin xural*), mely áldásokból és füstáldozatból állt (*xaranga, san*), 15 napig tartott a tavasz középső havának 3. napjától 17. napjáig. 30 szerzetes jött el a várt százból, akik naponta a füstáldozat, tézsaáldozat és függő keletkezés (*san, dorbul, demberel*, tib. *bsang, gtor-'bul, rten-'brel*) szövegeit olvasták. A felsőfokú filozófiai vizsga, a *gawjün damjä* (tib. *dka'bcu'i dam-bca'*) 15 napig zajlott a tavasz középső havának 10-25. napjáig. Mind a 130 szerzetes részt vett, akit vártak, s a tanulók az öt filozófiai könyv (*tawan bot'*, tib. *po-ti lnga*) tartalmából vizsgáztak a vitatkozás módszereivel (*dan xelcē* és *daj ergex*).²⁹ A harmincnapos Tavaszvégi szertartás (*Xawrin süil sarin xural*) a tavasz utolsó havának 3. napjától a nyár első havának 2. napjáig tartott. A hónap során mindössze 50 szerzetes olvasta száz helyett ugyanazon könyveket mindennap. A 30. napon a *Dünjal/Dünjel*³⁰ nevű szertartáson áldásokat (*magtäl*) olvastak. A nyár első havának 15. napján egynapos *Sanjid xural* (tib. *bzang-spyod*) szertartást tartottak, amelyre 80 szerzetes jött el a százból. A szertartás alatt a *Sanjidin čogo* (tib. *bzang-spyod-kyi cho-ga*), azaz a jótettek imája szövegét olvasták. A 15 napos Nyárvégi szertartásra (*Sarin xural*) a nyár első havának 17. napjától a nyár középső havának 2. napjáig került sor. 100-ból mintegy 50 szerzetes jött el a szertartásra, melynek részleteit fentebb már említettük (lásd Tavaszvégi szertartás). Ismét filozófiai vizsgát (*gawjün damjä*) rendeztek a nyár középső havának 8-20. napjáig ugyanazokkal a vizsgagyakorlatokkal (*daj ergex*) és könyvekkel, mint azt fentebb említettük. Mind a 120 szerzetes eljött, akit vártak. Ismét egyhónapos szertartásra került sor a nyár középső havának 17. napjától a nyár utolsó havának 16. napjáig (*Sarin xural*), mely azonos a fent említettekkel, és ismét 30 szerzetes vett részt a százból. Havi szertartás (*sarin čogo*) keretében Akšobhya szertartás (*Mintüg čogo*), Maitreya szertartás (*Jambin čogo*, tib. *byams-pa'i cho-ga*), Szerető kedvesség ima (*Migjemün bütel*, tib. *dmigs-btse-ma*) és Amitäbha szertartás (*Awidin čogo*, tib. *'od-*

²⁷ E kifejezés tibeti eredetének feltárása várat magára.

²⁸ A kifejezés értelme nem világos.

²⁹ A kifejezések tibeti eredete megfjtésre vár.

³⁰ A mongol szó és tibeti eredete megfjtésre vár.

dpag-med-kyi cho-ga) zajlott párhuzamosan a nyár utolsó havának 10. napjától, ünneppésséggel (*düicen*, tib. *dus-chen*) a 15. napon. Ezekon 30 szerzetes vett részt a százból. *Lyanx* szertartásra a nyár utolsó havának 3. és 4. napján került sor, amikor mind a 16 szerzetes eljött, akit vártak. A szertartás során füstáldozatot, gyónást és áldásokat (*san, sojin, magtāl*) olvastak. A *Saxiusni dallaga* szertartást, azaz a haragvó istenségeket hívó szertartást a nyár utolsó havának 17. napján rendezték, amikor a mintegy 100 szerzetes, akit vártak, mind eljött. A szertartás során Mahākāla (*Gombo*, tib. *mgon-po*), Śrīdevī (*Lxam*, tib. *lha-mo*), Siṃhamukha (*Sendom*, tib. *seng-gdon-ma*), Vaiśravaṇa/Kuvera (*Namsrai*, tib. *rnam-sras*), valamint az öt fejedelmi buddha (*Tawan xān*, tib. *sku lnga rgyal-po*) szövegeit olvasták. Az ősz középső havi szertartás (*Namrīn dund sarīn xural*) ugyanúgy zajlott, mint azt az egyhónapos szertartásnál fentebb említettük. 12 napig tartott az ősz középső havának 3-14. napjáig, amikor a várt száz szerzetes helyett húsz jelent meg.³¹ A *Lxawawīn dom* (tib. *lha-las babs-pa'i ston-mo*) ünnep, melyen a *Lyanxīn dom* szövegeit olvasták, a hónap 22-24. napjáig tartott, amikor mind a 16 várt szerzetes eljött.³² A tél kezdő havának szertartása (*Öwlin türün sarīn xural*), melynek szövegei megegyeztek a fent említett havi szertartások szövegeivel (*sarīn xural*), 17 napig tartott a tél első havának 16. napjától a tél középső havának 3. napjáig. A szertartásra száz szerzetest vártak (a tényleges résztvevők számáról innen kezdve nincs adat). A filozófiai iskolákra jellemző *Čoinjid dom* (tib. *chos-mdzad ston-mo*) a hónap 24-25-én zajlott, 16 láma helyett 13 láma részvételével.³³ A *Dončid* szertartás (tib. *stong-mchod*, 'ezerrétű áldozat', fentebb említve) a tél első havának 24. napján volt, s ezen *Uṣṇiṣavijayā* ezerrétű áldozatát mutatták be (*Biziyagin dončid*, tib. *gtsug-tor rnam-rgyal-gyi stong-mchod*), és száz szerzetest vártak, de 60 jött el.³⁴ A Tārā szertartást (*Dar' exin xural*), melyen Tārā szövegeit olvasták (*Dar' exin čogo*, tib. *sgrol-mai'i cho-ga*) a tél első havának 30. napjától tartotta (volna) száz szerzetes. A *Joši dom* (tib. *sku bzhi ston-mo*), melynek szövege a *Lyanxīn dom* szertartásával megegyező, a tél középső havának 13-én volt. 18 szerzetes részvételét várták. A tél középső havi szertartás (*Öwlin dund sarīn xural*), melynek szövege megegyezett a többi havi szertartásával, 30 napig tartott a tél középső havának 17. napjától az utolsó hónap 17. napjáig, melyre kb. 50 szerzetes jött el a százból. Ünnepi szertartás (*Düicen xural*) áldások olvasásával (*magtāl*) a tél középső havának 12. napján folyt 100 szerzetes részvételével. A 18-i ünnepet (*18-ni dom*) a tél utolsó havának 18. napján tartotta 14 szerzetes (szövegei megegyeztek a *Lyanxīn dom* szövegeivel). A 19-i ünnepet (*19-ni dom*) a tél utolsó havának 19. napján tartotta 16 szerzetes (szövegei megegyeztek a *Lyanxīn dom* szövegeivel). A 20-i ünnepet (*20-ni dom*) a tél utolsó havának 20. napján rendezték 16 szerzetes részvételével. A *Domīn damjā* filozófiai

³¹ A húszas szám ki van radírozva a szövegben.

³² A 16-os szám ki van radírozva.

³³ A 13-as szám ki van radírozva.

³⁴ A 60-as szám ki van radírozva.

vizsgát (tib. *ston-mo'i dam-bca'*) a tél utolsó havának 20-23. napja között tartották, melyen az öt filozófiai könyv tartalmát vitatták meg. Erre száz szerzetest vártak. A lista alapján egyértelmű, hogy még 1937-ben is tartottak filozófiai vizsgákat: kétszer *gawjīn damjāt* és egyszer *domīn damjāt*. A megjelent szerzetesek száma e vizsgák idején meghaladta a százat. Mindennapos szertartást nem tartottak a szentélyben, de számos, kizárólag filozófiai iskolákra jellemző ünnepet tartottak, mint például a hónapos szertartások és az évvégi ünnepek (*dom*). Az óévet búcsúztató, haragvóknak szóló szertartást itt nem rendezték meg, a szerzetesek ekkor minden bizonnyal a főszentélyben gyülekeztek. Az újévet nagy szertartásokkal (*čogo*) köszöntötték.

A szöveg szerint az orvosi iskolában (*Emčīn dacan*) kilenc szertartásnak volt meghatározott időpontja. Az Orvos Buddha (tib. *Manal*, szkr. *Bhaiṣajyaguru*) imáját (*Manalīn yeröl*) a tavasz első havának 1-16. napjáig 15 napon keresztül olvasta 10 szerzetes a várt 30 helyett. Füstáldozatot és szertartást az Orvos Buddha tiszteletére nyolc szerzetes tartott 30 helyett minden hónap 2. napján. Az Orvos Buddha szövegeit húsz³⁵ szerzetes olvasta 30 helyett minden hónap 8. napján. A haragvó istenségeknek szóló *Saxius* szertartást minden hónap 15. és 19. napján tartották. Ennek során *Šanlan* (tib. *zhang blon*) és *Damjīn* (tib. *dam-can*) istenségek szövegeit olvasta tíz szerzetes 30 helyett. Nagyobb *Saxius* szertartásra *Damjīn* szövegeinek recitálásával a nyár középső havának 15. napján került sor, melyen mind a 35 szerzetes megjelent. A *Manalīn xural*, melynek során az Orvos Buddha szövegeit olvasták, szintén 35 szerzetes részvételével zajlott a nyár középső havának 24-27. napjáig. A nyár középső havának 28. és 29. napján ismét *Saxius* szertartásra került sor, melyen *Šanlan* és *Damjīn* szövegeit olvasta a szentély mind a 35 szerzetese. A további szertartások esetében nincs adat a szerzetesek számáról, így minden valószínűség szerint a szöveg ekkortájt íródott. Az őszi utolsó havának 29. napján *Manal* szövegeinek ezerszeri recitálásával *Manalīn dončid* (tib. *sman-bla'i stong-mchod*) szertartást tarthattak. *Magtāl* szertartást tarthattak imák és áldások (*yeröl magtāl*) olvasásával a tél utolsó havának 17. és 18. napján. A Régi könyv (*Xūčīn nom*) szertartást, *Šanlan* és *Damjīn* szövegeivel egynaposra tervezték a tél utolsó havának 29. napján. A szöveg orvosi iskolára vonatkozó adatai szerint 35 szerzetes tartozhatott hozzá 1937-ben. Valamennyi szertartás az orvosi iskolák jellegzetességeit tükrözi, így az Orvos Buddha és a két tanvédő, *Šanlan* and *Damjīn* tisztelete is. Viszonylag kevés éves szertartást tartottak. Mai kolostorokban jellemző, hogy minden hónap 8. napján az Orvos Buddhához szóló szertartást mutatnak be, mely régen is így volt. Az óévet egynapos haragvóknak szóló szertartással búcsúztatták, míg az újév 15 napos szertartásán az Orvos Buddha szövegeit olvasták.

A Kālacakra szentélyben (*Düinxor dacan*) három szertartásnak volt állandó időpontja. Az újév 2. napján füstáldozatot mutattak be, melyre 18 szerzetes helyett 10 jött el. Minden hónap 16. és 25. napján Kālacakra (*Düinxor*) és Cakrasaṃvara

³⁵ A szám nehezen kivehető a szövegben.

(*Demčog*, tib. *bde-mchog*) szövegeit olvasták. A 18 szerzetesből ezeken 8-8 szerzetes jelent meg. Háromnapos *Xangal* szertartást rendeztek a haragvó istenségek tiszteletére a nyár középső havának 1. napjától, melyen 12 szerzetes vett részt a 18-ból. A szöveg alapján 18 szerzetes tartozott a szentélyhez, melynek szertartásai az iskola jellegéhez igazodtak.

A lista említi néhány *aimagszentély* szertartásait is. *Šütēni aimag* templomában évente 8-9 állandó szertartást tartottak. Az egynapos *Yeröl* szertartást, mely imák olvasásából állt, az újév 14. napján tartották, melyre 30 szerzetes jött el a kerületben lakó 40 szerzetesből. A *Sanjidin xural*, melynek során a jótettek szútráját, a *Sanjidin čogo* szövegét olvasták, az újév 25. napján volt, amikor szintén 30 szerzetes jelent meg a 40-ből. A *Magtāl xural*, azaz az áldások olvasása az újév 28. napján zajlott mind a 40 szerzetes részvételével. Az egynapos haragvó istenségeknek szóló szertartást (*Saxiusni xural*) az újév 29. napján tartották, amikor *Gombo*, *Namsrai* és *Camba* (tib. *tshangs-pa*, szkr. *Brahma*) szövegeit olvasta mind a 40 szerzetes. *Vairocana* szertartását (*Namnan xural*), a neki szóló szövegekkel (*Namnanğin čogo*, tib. *rnam-snan-gi cho-ga*) együtt tartották a *Gongor Namsrai* szertartással a nyár utolsó havának 8. napján, amikor mind a 40 szerzetes megjelent. A hosszú életért fohászzkodó *Danšigün xangal* (tib. *brtan-bzhugs*) kétnapos szertartást a tél középső havának 3. napjától tartották a 9 haragvó tiszteletére, hálaadó áldozatot bemutatva (*danrag*, tib. *gtang-rag*). Régi könyv (*Xūčin nom*) szertartást tartottak az utolsó téli hónap 29. napján *Yama* (*Čoijal*, tib. *chos-rgyal*) szövegeinek recitálásával. A *Cedor Lxam* szertartás *Šrīdevi* szövegeinek olvasásával egy napig tartott az óév utolsó napján. A fenti listából látszik, hogy a kerületben 40 szerzetes lakott 1937-ben. A legtöbb szertartást az újév első hónapjában rendezték. A nyár utolsó havának 8. napján haragvó istenségeknek szóló szertartást tartottak. A kerület védőistene *Vairocana* lehetett, mint az *Ix* xürébeli *Šütēni aimag*é.

A szöveg az egymás mögött álló *Bandidin aimag* és *Örlūdīn aimag* templomai-
nak ötféle szertartásának együttes leírásával folytatódik. A *Magtāl* szertartás, azaz a dicsőítések olvasása két napig tartott a tavasz középső havának 15. napjától, ahová 15 szerzetes érkezett 13 helyett. Ezután, a tavasz középső havának 17. napján *Saxius* szertartást tartottak a haragvó isteneknek, amikor *Čoijal*, *Lxam* és *Jamsran* (tib. *lcam-sring*, *Begce*) szövegeit olvasta 15 szerzetes, holott erre a szertartásra csak tízet vártak. A nyár utolsó havának 8. napján rendezett *Saxius* szertartás során mandalaáldozatra (*Mandalšiwā*, tib. *maṅḍala bzhi-ba*) és *Šrīdevi* áldozatára (*Lxamin dallaga*) is sor került. Ezen 14 szerzetes jelent meg, holott csak tízet vártak. A szerzetesek számáról ezután nincs adat. A kétnapos, haragvók tiszteletére rendezett szertartás (*Nit xangal*) a tél középső havának 3. napján kezdődött. Az óév utolsó napján (a tél utolsó havának 30. napja) *Cedor Lxam* szertartás keretében *Šrīdevi* szövegeit olvasták éjjel. A szövegből nem egyértelmű, de valószínű, hogy e két szomszédos *aimag* szerzetesei együtt tartották a szertartásokat. A várt és megjelent szerzetesek számából látható, hogy mindössze 15 szerzetes élt e kerü-

letekben. A tavasz középső havában gyűltek össze többször, illetve a nyár utolsó havának 8. napján itt is tartottak haragvóknak szertartást. Noha nincs adatunk a kerületek védőistenségeiről, az Ix xürébeli *Örlüdin aimag* tanvédője *Lxam* volt. Mivel a haragvó szertartás neki szólt, feltételezhetően az *Örlüdin aimag* templomában tartották.

A lista szerint *Noyonī aimag* templomában hat szertartást tartottak. 22 helyet 13 szerzetes tartotta az újévi ima (*Yeröl*) szertartást az újév 14. napján. *Magtāl* szertartás zajlott a tavasz középső havának 15. napján 12 szerzetes részvételével a 22-ből. Másnap, a tavasz középső havának 16. napján *Gombo Namsrai* szertartást tartott a 22 helyetti 12 résztvevő. A tél első havának 25. napján *Yeröl* szertartást tarthattak, ahová 22 szerzetest vártak. A háromnapos *Danšigīn xangal* szertartást a tél középső havának 3. napjától tervezték 22 szerzetes részvételére számítva. *Lxam* szertartását, a *Cedort* az óév, azaz a tél utolsó havának 30. napján tarthatták, ahová szintén 22 szerzetest vártak. A szöveg szerint 22 szerzetes tartozott az *aimaghoz*, melyből 12-13 járt szertartásokra.

Hatféle szertartásra került sor az északnyugati *Sangai aimag* és északkeleti *Jōgoi aimagban* is. Itt is *Yeröl* szertartást tartottak az újév 14. napján (*Caḡān sarīn 14-nī yeröl*), amikor a 32 dicsőítést (32 *magtāl*) és a hat imát (*Jurgān yeröl*) olvasták. E szertartáson 15 szerzetes jelent meg a várt 18 helyett. A négykarú Mahākāla (*Čaḡš(i) Gombo*, tib. *phyag bzhi mgon-po*), Yama (*Čoijal*), Śrīdevī és Begce haragvó istenségek kétnapos szertartását a nyár utolsó havának 8. napján tartották. A szertartáson mind a 18 szerzetes megjelent. A Nagy ima szertartást (*Yeröl*), mely 2-3 dicsőítést (*magtāl*)³⁶ és a 6 ima (*Jurgān yeröl*) olvasását foglalta magában, a tél első havának 25. napján tartották. *Danšigīn xangal* szertartást rendezhettek a tél középső havának 3. és 4. napján hat szerzetes részvételével, melyen a haragvó istenségek szövegét olvasták (*nīt xangal*). A *Xücin nom* szertartás Yamának szóló áldozattal (*Čoijal dügjiü*, tib. *chos-rgyal drug-bcu*) az utolsó téli hónap 29. napján zajlott, melyet 30-án a *Cedor Lxam* szertartás követett Śrīdevī szövegeivel és hálaadó áldozattal. A szöveg szerint a két kerületben 18 szerzetes élt. A nyár utolsó havának 8. napján itt is nagy, haragvóknak szóló szertartást tartottak, valamint a *Danšigīn xangal* szertartást a *Šütēnī* és *Noyonī aimagokhoz* hasonlóan megtartották. Az Ix Xürébeli *Joogoin aimagnak* *Čaḡš Gombo*, *Sangai aimagnak* pedig *Ĵamsran* volt a tanvédője, így nem véletlen, hogy nekik szólt szertartás a *Dambadarjā* azonos negyedeiben is.

A forrás szerint *Andū nar* és *Düinxor aimag* szentélyében hét szertartásnak volt állandó időpontja. A *Yerölīn xural*, melynek során imákat olvastak, az újév 15. napján volt, és 16 szerzetes jött el a 23-ból. A *Magtāl* szertartást, melyen imákat és dicsőítéseket olvastak, a tavasz középső havának 3. és 4. napján tartották, a várt 20 szerzetes részvételével. *Saxius* szertartásra *Gombo* és *Ĵamsran* szövegeivel a ta-

³⁶ Talán a 32 *magtāl* elírása.

vasz középső havának 8. napján került sor, melyen mind a 20 szerzetes részt vett. A *Ĵalwaĵamc* (tib. *rgyal-ba rgya-mtsho*, Avalokiteśvara egy formája) szertartás, melyel együtt *Gombo*, *Ĵoiĵal* és *Lxam* szövegeit olvasták a tavasz középső havának 18. napjától négy napig tartott. A szertartást tíz szerzetes tartotta a várt 20 helyett. *Danrag* hálaadó áldozatot mutattak be *Gombo* és *Ĵamsran* szövegeit recitálva a nyár utolsó havának 8. napján, amikor 15 szerzetes jött el a 20-ból. *Xangal* szertartás az összes haragvó istenség szövegeinek recitálásával a tél középső havára volt tervezve, míg a *Cedor Lxam* szertartás, *Lxam* szövegeinek olvasásával az év utolsó napjára. A várt szerzetesek számából kiderül, hogy e kerületben összesen 20 szerzetes lehetett. *Ĵalwaĵamc* az Ix Xürē-beli *Andū narīn aimagnak* is védelmezője volt. A nyár utolsó havának 8. napján a többi negyedhez hasonlóan itt is rendeztek szertartást, méghozzá *Gombo* és *Ĵamsran* tiszteletére.

A szomszédos *Ĵas* és *Maxamaya aimagszentélyében* szintén hét szertartásra került sor. A *Caġān sarīn yeröl* szertartás az újév 14. napján volt, amikor mind a 6 szerzetes eljött, akit vártak. *Maġtāl* szertartást tartottak két napig a tavasz utolsó havának első két napján, dicsőítéseket olvasva. Mind a 10 szerzetes eljött, akire számítottak. *Saxius* szertartást rendeztek *Damdīn* (tib. *rta-mgrin*, Hayagrīva) és *Ĵamsran* tiszteletére a nyár utolsó havának 4. napján, 10 szerzetest várva, akik mind eljöttek. *Danšigīn xangal* szertartást terveztek a tél középső havának 3. napjára, minden haragvó istenség szövegével. A tél első havának 20. napjára *Damdīn* szertartást terveztek. *Xūcīn nom* szertartást, *Damdīn* szövegeit recitálva a tél utolsó havának 29. napján tarthattak, a *Cedor Lxam* szertartást Śrīdevī szövegeivel az utolsó napra, a tél utolsó havának 30. napjára tervezték. A szövegből kiderül, hogy a két kerülethez mindössze 10 szerzetes tartozott. *Danšigīn xangal* szertartást itt is tartottak, csakúgy, mint az óév rituáléit. Az Ix Xürében *Damdīn* tisztelete a *Ĵasīn aimaghoz* kötődött, míg mindkét *aimag* tanvédője *Ĵamsran* volt.

Összegzőképpen megállapítható, hogy a forrás több mint 90 szertartást említ. Egyedül a főszentélyben tartottak mindennap szertartást, míg a filozófiai, az orvosi és a Kālacakra iskola szertartásai híven tükrözik szakirányukat. A legtöbb szerzetes (120) a filozófiai vizsgákon vett részt hallgatóként.³⁷ A szerzetesi kerületekben kb. 125 szerzetes élt, melyek szerzetesei a főszentélyben vagy *aimagszentélyeikben*, vagy valamely iskolában tanultak, tartottak szertartást. Nagyobb szertartások alkalmával (például óévbúcsúztató, filozófiai vizsgák) egy szentélyben gyűltek össze. Nincsen adat a kolostorhoz tartozó tantraiskoláról, mely lehetséges, hogy ekkor már nem működött. A szentélyekben (*Loġšīrīn sūm*, stb.) valószínűleg nem tartottak szertartásokat, esetleg egy-egy áldozópap tartozott hozzájuk, aki a mécsesekről és egyéb áldozatokról gondoskodott. A forrás szerint 1937-ben már csak tíz *aimagban* laktak szerzetesek. *Ĵadarīn aimag*, *Toislon aimag*, *Dugar*, *Cecen toinī aimag* nincs említve, viszont *Dūinxor aimag* igen. A szövegben szereplő

³⁷ A vizsgákon rendszerint a mesterek öt szerzetest vizsgáztattak több napon át, míg a többiek hallgatták, kommentálták azt.

10 aimag nem sorban van említve. *Šütēni aimag* egyedül szerepel, míg *Andūnar* és *Düinxor*, *Ĵas* és *Maxamaya*, *Sangai* és *Jōgoi* párban; *Noyonī aimag* ismét egymagában, *Bandidīn aimag* és *Örlūdīn aimag* párban. *Šütēni aimag*ban 40 szerzetes lakott, *Noyonī*ban 22, a többi lakossága pedig párosával is alig tett ki húszat.

Dašceren szerzetes visszaemlékezése szerint az 1920-1930-as években a szerzetesek száma csökkent, és 1937-38 előtt nem volt több 150-nél. A forrásban említett *aimag*okhoz tartozó szerzetesek számát összeadva 125-öt kapunk. Ennyi lehetett tehát a kolostor összlétszáma. Amikor a szerzetesek nem *aimag*templomukban tartották a szertartást, akkor a főszentélyben, vagy az iskolákban lehettek, vagy pihentek.

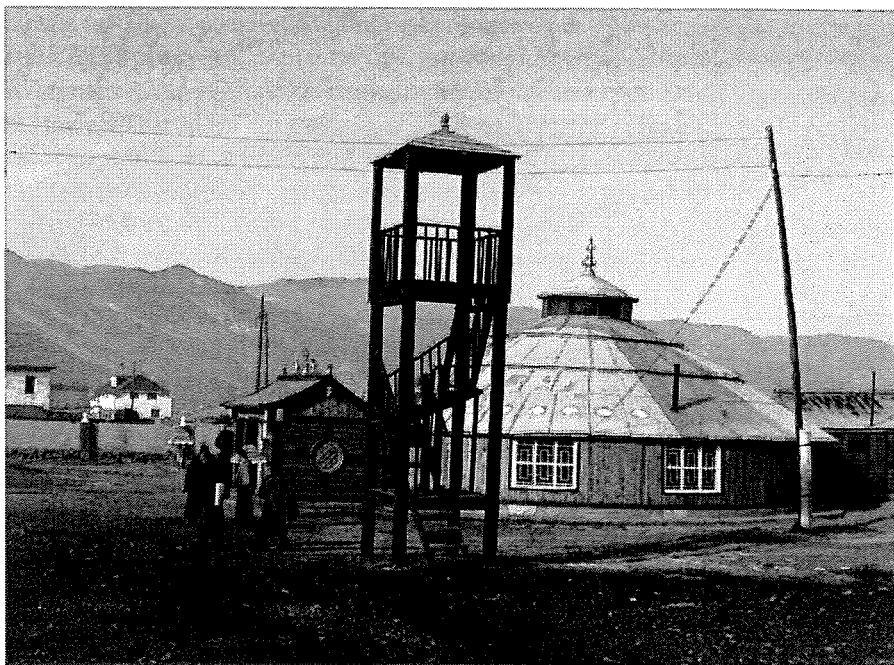
A rombolás után

Dašceren szerzetes szerint 1937-ben a kolostort bezárták, faszentélyeit és *aimag*jait lebontották, vagy felgyújtották. 1939-től a kolostor megmaradt épületei hadikórházként működtek: japán orvos kezelhette a *Xalxīn goli* csatában foglyul ejtett japánokat. Néhány épület gyógyszerládaként, raktárként működött. 1940-41-ben hatalmas fehér épület épült a régi főszentély helyén. Őlji szerint ez 1946-47-től TBC kórházként működött, majd 1987-1997-ig idősek otthona lett. 1971-ben a megmaradt épületeket állami védelem alá helyezték. A kolostor területének jelenlegi kerítése és kapui nem a régiek.

A kolostortól messzebb, északnyugatra egy temető található, ahová a japán háborús halottakat temették 1945-1947-ig. Pürew szerint (*Törin golomt*, p. 89.) erre a helyre a forradalom előtt a kolostor halottait helyezték ki. 1966-ban a temetőt emlékhellyé nyilvánították, majd 1972-ben a Vöröskereszt meghívására a japán áldozatok hozzátartozói eljöttek, hogy leróják végső tiszteletüket az áldozatok előtt. 1995-1999 között a tetemeket exhumálták, és a maradványokat Japánba szállították. 2001-ben emlékművet emeltek itt, mely azóta a Japán Alapítvány gondozásában áll.

A felélesztés

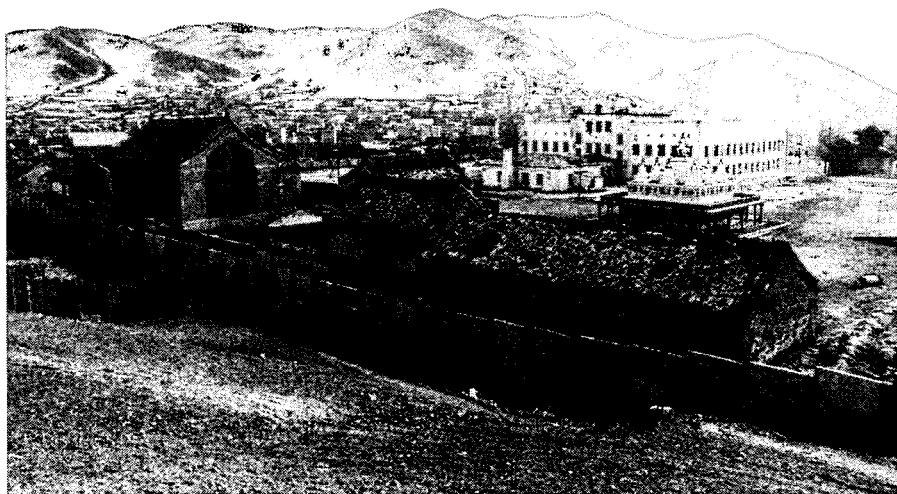
A kolostor felélesztését 2 idős szerzetes, D. Dašrenčin (1910-) és G. Očirĵaw kezdeményezte 1990-ben. A felélesztésben 12 tibetiül tudó idős szerzetes vett részt. A szerzetesek újjáépítettek egy jurtaszentélyt, *Secen toinī aimag* egykori *aimag*templomát, és szertartásokat kezdtek tartani. D. Dašrenčin jelenleg is apát, s a kolostorrombolás előtt a *Jawxan* megyei *Ulaistai* híres *Yarūgīn xūrē* nevű kolostorvárosának szerzetese volt. Jelenleg 40, főként ifjú szerzetes tartozik a *Dambadarĵā* közösségéhez, akik a főváros különböző részeiről járnak szertartásra. Többségük

5 kép. Az újjáépített jurtaszentély.

genen (tib. *dge-bsnyen*) vagy *barmarawjin* (tib. *bar-ma rab-byung*) fogadalmú, de mintegy tíz novícius (*gecel*), és néhány idős, teljes fogadalmú szerzetes (*gelen*) is van. A kolostorhoz több olyan idős szerzetes tartozik, akik az üldöztetés előtt szerzetesek voltak, s a rendszerváltás után szerepet kaptak a hagyományok újjáélesztésében, így G. Galsan (1917, a Gow'-Altai megyei *Usan jüülín xürē* egykori szerzetese).

A felélesztett, őszi, téli szertartások helyéül szolgáló fa jurtaszentély tetejét nyolc piros külső oszlop és nyolc belső oszlop tartja, melyeket sárkányok díszítenek. A főoltáron a Buddha és két tanítványának szobra és több kegytárgy látható, közöttük egy sztúpa. A tibeti Kanjur és Tanjur (*Ganjür, Danjür*) kötetei egy duplavadzsrával díszített zárt szekrényben kaptak helyet. A Buddha képét tartó trón a jobb oldalon áll. A mennyezetről a gyülekezeti fa (*cogšin, čülganī oron*, tib. *tshogs-shing* or *tshogs-zhing*) és Congkapa képei lógnak. Néhány nagy tekercsképe, mint Očirwän' (tib. *phyag-na rdo-rje / phyag-rdor*, szkr. Vajrapāṇi), Manjšir (tib. 'jam-dpal / 'jam-(dpal)-dbyangs, szkr. Mañjuśrī), Janraiseg, a Buddha, Manal és a Fehér Tārā (*Caḡān Dar'ex*, tib. *sgrol dkar*, szkr. Sitatārā) ábrázolásai a szentély közepén lógnak. Balra az oltártól a *Ĵasā* helye van, ahol egy-két szerzetes a mindennapi szertartás alatt és után a hívek kérésére imákat olvas fel. Mögöttük *Ĵigjid* képe látható, míg a két rendfenntartó szerzetes trónja felett Begce képe függ. A kolostor fő istensége a régi hagyományt őrizve *Logšir*, haragvó istenségei: *Gombo*, *Gongor* és *Ĵigjid*.

6. kép. A kolostor területe északnyugatról

Az egykori hatalmas kolostor 11 szentélye élte túl a rombolást. 2004-ben jött létre a *Logišura* alapítvány, mely célul tűzte ki a megmaradt épületek renoválását, a hagyományok felélesztését és a szerzetesnövendékek képzését. E program keretében a megmaradt szentélyek többségét felújították, így a Harangszentélyt, a Dobszentélyt, a Nyugati történeti szentélyt, a Keleti történeti szentélyt, a Nyári palotát, melyet 2005-ben állítottak helyre, a két áldozótermet, a déli bejáratot, valamint a jobb és bal nagykaput, melyeket 2005-ben újítottak fel a kolostorkerítéssel együtt, valamint a Nyári palotát övező belső kerítést. A déli főkapu helyén egykor szentély és védőfal állt, melyeknek már nincs nyoma. A palota kerítésén kívül jobb és baloldalon álló két-két épület szintén megmaradt, ám ezek rendkívül elhanyagolt állapotban vannak, felújításuk várat magára. Közülük a palota bal oldalán álló épületben ma is tartanak a hívek számára felolvastatást. Az udvar tele van az egykori szentélyek alapjait jelző domborulatokkal és kövekkel, emeltt a helyiek által elszórt üvegek szilánkjaival és szeméttel.

A felújítással párhuzamosan a kolostor bővítése is megkezdődött. Jelenleg a romos, fehér kórházépület foglalja el az udvar fő helyét, melynek baloldalán a kórház egykori mosodája áll. A nyári palota és a jurtszentély között kezdte meg a kolostor az új épületek emelését, az udvar északnyugati részén. Az egykori egymás mellett álló ereklyeszentélyek helyén 2003-ban épült az *Išēpandelin dugan* (tib. *ye-shes phan bde gling*) épülete, tetején a Buddha tiszteletére emelt sztúpacsoporttal. A szentélyt a környékeliek szerint a Narantuul piac igazgatója emeltette. Imalmok veszik körül, valamint tibeti és nepáli szobrokat rejt. Az *Oroin yeröl* szer-

tartást tartják itt, a kedvező újjászületés reményében. 2004-ben e szentély mögött épült újjá a gyönyörű *Ĵaranxašar* (tib. *bya-rung kha-shor*) sztúpa, a Buddha vigyázó szemeivel. A felújított, kétszintes nyári palotában kapott helyet Logšir új szobra, melyet Gurudeva rinpoche készíttetett a kolostor számára.³⁸ Az új, kicsiny szobor ugyanolyan, mint a rombolás idején a Čoijin láma szentélyegyüttesbe szállított, ma a Gandanban őrzött eredetije. A nyári palota tágas emeletén tartják nyáron a szertartásokat. 2005-ben szentélyt emeltek azon japán katonák emlékére, akik mongol földön veszítették életüket. A szentély *Xonšim* bódhiszattva, azaz Avalokitešvara nevét viseli.

A kolostorban a következő tisztségek vannak: *xamba*, *lowon*, *dā lam*, két előénekes és két rendfelügyelő. Mint minden kolostorban itt is van áldozatfelelős (*čowombo/čombo*) és szentélyőrző (*duganč*).

A mindennapos szertartás (*cočšin*) 10-től 13 óráig tart, melynek során az alábbi szövegeket olvassák sorrendben: *Itgel* (tib. *skyabs-gro*, „Oltalomért folyamodás”), *Gandanlxawjā* (tib. *dga’ldan lha brgya-ma*, „A Tusita száz istene”), *Daščiraw san* (tib. *bkra-shis char-bebs(-kyi) bsangs*, „Jószerecsse esőjét fakasztó füstáldozat”), *Lamādan* (tib. *bla-ma dang*, „Lámák és ..., ima Mañjuhošához”), *Ĵambal canjid* (tib. *’jam-dpal mtshan brjod*, „Mañjušri nevének ismételtgetése”), *Lamīn čodow* (tib. *bla-ma’i mchodpa*, Gurupūjā, „Áldozat a mesternek”), *Nogōn Dar’ ex* (tib. *sgrol-ma*, „Zöld Tārā dicsőítése”), *Caqān Dar’ ex* (tib. *sgrol dkar bstod-pa*, „Fehér Tārā dicsőítése”), *Tui* (tib. *khrus*, „mosdató rituálé”), *Mandal* (tib. *dkyil-khor*, *maṇḍala* áldozat), *Dünšig / Mōrgöl* (tib. *ltung bshags*, „gyónás”), *Dödūdwa* (tib. *mdo sdud-pa*, a Prajñāpāramitā összefoglaló változata), *Naidan* (tib. *gnas-brtan*, a 16 arhat magasztalása a 2. Dalai Láma tollából), *Gawsūmbe* (tib. *skabs gsum-pa*, „A három idő kezdetű”, a Buddhának szóló magasztalás, Congkapa írása), *Demberel dodwa* (tib. *rten-brel bstod-pa*, „A Függő keletkezés imája”, Congkapa írása), *Püncog gūsūm* (tib. *phun-tshogs sku-gsum*, „A három tökéletes buddhatest”, Tāranātha dicsőítése), *Šija xayān* (tib. *shes-bya mkha’-dbyings*, „A tudás tere” kezdetű dicsőítés Mañjušri tiszteletére), *Paqdod* (tib. *’phags bstod*, Avalokitešvara dicsőítése), *Sandag dorje* (tib. *gsang-bdag rdo-rje*, „Titkok ura gyémántjogar” kezdetű dicsőítés Vajrapāni tiszteletére), *Dawqa nidān* (tib. *dag-pa gnyis-dang*, Kétféle tisztaság kezdetű ima a *boqdok* tiszteletére), *Ĵinlaw cogjol* (tib. *byin-rlabs mchog stsol*, „A legkiválóbb áldásadás kezdetű ima”, Öndör gegēn Janabajar írása), *Yondan jūnai* (tib. *yon-tan ’byung-gnas*, „Erények forrása”, a *Lamīn čodow* ima részlete), *Ganjidān dodow* (tib. *rkang brgyad-ma’i bstod-pa*, nyolcsoros dicséret (?)), *Čoijō gūnlā* (tib. *chos-rgyal kun-la*, „Minden tankirálynak...”), *Nürjed* (tib. *myur-mdzad*, „Gyorsan cselekedj” kezdetű fohász Mahākālához), *Xerē dūsūn* (tib. *HRĪH dus gsum*, HRĪH, három idő), *Namšir* (tib. *na ma srī*, Yama szövegének részlete), *Sanjid molom* (tib. *bzang-spyod smon-lam*, a „Jótettek imája”, a hat ima egyike), *Sanjā gūnlā* (tib. *sangs-rgyas kun-la*, „Minden buddhának” kezdetű magasztalás Maitreya tisz-

³⁸ Gurudeva rinpoche mélyen tisztelt belső-mongol szerzetes volt, aki országszerte meghatározó szerepet játszott a buddhizmus felélesztésben.

teletére), /amennyiben a hívek kéri: *Oroin yeröl* (tib. *smon-lam*, „Ima, az elhunytak kedvező újjászületéséért”), *Daḡi janjw* (tib. *bdaḡ-gi byang-chub*, „Megvilágosodásom...”, kezdetű fohász, a hat ima egyike), *Čogjū jalbā* (tib. *phyogs bcu rgyal-ba*, a „Tíz irány győzedelmes...”, kezdetű ima, Congkapa műve), *Pūjin* (tib. *phul-byung*, „Kiválóság” kezdetű ima, a hat ima egyike), *Giwāndi* (tib. *dge-ba 'di*, „Ezen erény” kezdetű ima, a hat ima egyike, Congkapa írása), *Lxagwīn molom* (tib. *lhag-pa'i smon-lam*, „A kiváló imája”), *Lamrim molom* (tib. *lam-rim smon-lam*, a „Fokozatos út imája”), *Ĵelwā malūi* (tib. *rgyal-ba ma-lus*, „Minden győzedelmes”), *Dider ĵewi* (tib. *'di-ltar bgyis-pa'i*, „Ilyen tettek”), *Dambarma* (tib. *bstan-'bar-ma*, „A tündöklő Tan”), *Daš* (tib. *bkra-shis*, „Jószerecse”), *Migjem* (tib. *dmigs brtse-ma*, „Szerető kedvesség”, ima Congkapa tiszteletére).³⁹

A Hold állását követve a hónap egyes napjain sajátos szertartások zajlanak, így a hónap 8. napján az Orvos Buddha szertartása (*Manalīn dončid*), 15. napján a Guhyasamāja tantra olvasása (*Sanduin jūd*), 29. napján a tíz haragvó istenség szertartása (*Arwan xanḡal*), 30-án pedig a 16 arhat ünnepe (*Naidan čogo*). Ez a rendszer szinte valamennyi sárgasüveges rend szentélyében azonos. Ami különleges, hogy felélesztették a *sor jalax* szertartást, hogy megszabaduljanak az óév ártalmaitól a tél utolsó havának 29. napján.

A felolvastatható szövegek listája és a pénztár a nyári palota épületétől jobbra álló megmaradt épületben található, míg az ezzel szemben lévő épület a rangos szerzetesek irodájának és a konyhának ad otthont. Szövegeket – melyek kiválasztásában ismerős szerzetes vagy a kolostor jósa ad tanácsot – meghatározott összegért lehet felolvasatni. A kolostor listája mintegy 200 szöveget tartalmaz. A legdrágább szöveg 25000 tugrik, míg a legolcsóbb 300. Találunk köztük „ördögűző” vagy bajelhárító *dūdog* (tib. *būdud-bzlog*), *dogjūr* (tib. *bzlog bsgyur*) és *čiwel* (tib. *'chi-ba bslu*) szövegeket, pálinkaáldozatot (*serjim*, tib. *gser-skyems*), tisztító füstáldozatot (*san*, tib. *bsang*), hívóáldozatot (*dallaga*, tib. *g-yang-gugs*) és számos további szertartást a békés és haragvó istenségek kegyeinek elnyerésére.

A hívek elsősorban a havi ünnepeken, vagy jeles eseményeken gyűlnek össze nagy számban. 2005-ben egy a Dalai Láma mellett dolgozó tibeti orvosláma érkezett rövid látogatásra, akit a hívek nagy tisztelettel fogadtak. 2005 augusztusában ünnepelték a kolostor alapításának 240. évfordulóját, melyre 1000 szerzetes gyűlt össze az országból. A vallási élet, ha lassan is, de feléledőben van. Noha a Dambadarjā egykori magányának és ragyogásának ma már nyoma sincs, a kolostor díszes múltat idéző szentélyei, színpompás új építményei, a táj szépsége, az üde szellő, a tiszta levegő, a hirtelen eső, az éjjelente mindig csillagos égbolt, a nyáron napsugarak árjában fürdő, télen hófödte dombok látványa, a szerzetesek imája és a helyszellemek jósága minden bizonynal békeséget hoz a környékbeliek szívébe.

³⁹ E szövegek részletes bemutatását lásd Majer Zs.: *A Comparative Study of the Ritual and Ceremonial Practice in present-Day Mongolian Monasteries with Daščoilin Monastery as the Principal Example*. Doktori értekezés, ELTE Bölcsészettudományi Kar, 2008. (kézirat)

Irodalom

- 27 on-u Dambadarifiya keyid-ün toytomal qural-un dangsa. Ündesnī Tōw Arxiw, X193/42, 1937 [A 27. év meghatározott időpontú szertartásainak listája]
- Banjrageč, Č. – Sainxū, B.: *Mongol xürē xidin tūx (emxtgel)*. Ulānbātar 2004. [A mongol kolostorok és kolostorvárosok története (gyűjtemény)]
- Bilgin melmi*. 2005 February, No. 15 /57/, p. 3.
- Cültem, N.: *Mongolian Architecture*. Ulānbātar 1988.
- Dājaw, B.: *Mongolin uran barilgin tūx*. Ulānbātar 2006. [A mongol építészet története]
- Darimā, G.: *Dursagdaxin buyantai burxan jurāč*. Ulānbātar 2003. [Az emlékezetes erényű szentképfestő]
- Dašnyam, L. (szerk.): *Mongol nutag dax' tūx soyolin dursgal. Sedewčilsen lawlax*. Mongolin Xümünligin Uxānī Akademi. Ulānbātar 1999. [A mongol vidék történeti és kulturális emlékei].
- Lokesh Chandra (szerk.): *The Golden Annals of Lamaism. Hor chos-'byung of Blo-bzang rta-mgrin*. 'dzam-gling byang phyogs chen-po hor-gyi rgyal-khams-kyi rtags-pa brjod-pa'i bstan-bcos chen-po dpyod-ldan ngu byed ngo-mtshar gser-gyi deb-ther zhes-bya-ba bzhuugs-so. Śāta-Pitaka Series. Vol. 34. New Delhi 1964.
- Maidar, D.: *Mongoin arxityektur ba xot baigūlalt*. Ulānbātar 1972. [Mongol építészet és városépítés]
- Majer Zsuzsa: *A Comparative Study of the Ritual and Ceremonial Practice in present-Day Mongolian Monasteries with Daščoilin Monastery as the Principal Example*. Doktori értekezés, ELTE Bölcsészettudományi Kar, 2008. (kézirat)
- Majer Zsuzsa – Teleki Krisztina: *Monasteries and Temples of Bogdiin Xüree, Ix Xüree or Urga, the Old Capital City of Mongolia in the First Part of the Twentieth Century*. www.mongoliantemples.net
- Nawān, D.: *Öwgön Dendewin durdatgal*. Šinjlex Uxānī Akademīn Xewlel, Ulānbātar 1961. [Az öreg Dendew emlékei]
- Northern Buddhist Conference on Ecology and Development*, Ulānbātar 2005.
- Ölji, J.: *Mongolin dursgalt uran barilgin tūxēs*. Ulānbātar 1992. [A mongol építészeti emlékek történetéből]
- Pozdnevay, A. M., *Mongolia and the Mongols*. Edited by Krueger, J. R., translated by Shaw, J. R. and Plank, D., Bloomington, Indiana University 1971.
- Pürew, O.: *Mongol törin golomt*. Ulānbātar 2004. [A mongol állam tűzhelye]
- Pürewjaw, S.: *Xuw'sgalin ömnöx Ix Xürē*. Ulānbātar 1961. [A forradalom előtti Ix Xüree]
- Rinčen, B.: *Mongol ard ulsın ugsātni sudlal, xelni šinjlelin atlas*. Ulānbātar 1979. [A Mongol Népköztársaság néprajzi és nyelvészeti atlasza]
- Šajin-i badarayuluyči keyid-tür: *angqan otoy-a quwaray sayulyaqui-dur*. Ündesnī Tōw Arxiw, M-130/2, 1790. [Amikor a Tant Felvirágoztató kolostor első szerzeteseit toborozták]
- Serēter, Ö.: *Mongolin Ix Xürē, Gandan xidin tūxen bütecin towč*. 1651-1938. Ulānbātar 1999. [Az Ix Xüree és a Gandan kolostor történetének összefoglalója. 1651-1938.]
- Šepetilnikov, N. M.: *Arhitektura Mongolii*. Moskva 1960.
- Teleki K.: Az egykori mongol kolostorfőváros szentélyei. In: *Keréknyomok, Orientalisztikai és Buddhológiai Folyóirat*, Budapest 2008, pp. 63-85.